

Формування та розвиток ринку страхових послуг в Україні

**Прокопчук О.Г., к.е.н., доцент
Уманський національний університет садівництва**

Сучасні процеси в економіці країни потребують економічних реформ, що в свою чергу обумовлює необхідність розвитку страхового ринку. В умовах сьогодення важливим є формування ефективної системи інструментарію, спрямованого на збільшення рівня конкурентоспроможності страхових компаній та надання конкурентних послуг не лише на внутрішньому, а й зовнішньому ринках. Страхові компанії самостійно будують свою фінансово-економічну політику і концепції розвитку, розробляють внутрішні фінансові механізми, що сприяють на результативність компанії. В умовах становлення та розвитку страхового ринку, для того, щоб страхові компанії змогли ефективно та надійно функціонувати, мати економічну спроможність необхідно проводити бізнес-планування та прогнозування діяльності. Для цього необхідне застосування сучасних методів економіко-математичного моделювання, а саме методів кореляційно-регресійного аналізу, математичного програмування, сучасних технологій імітаційного моделювання та ін.

Становлення і подальший розвиток ринкової системи господарювання зумовлюють необхідність формування досконалого ринку страхових послуг, як особливої частини ринку фінансових послуг, в умовах соціально орієнтованої економіки та концепції сталого розвитку, в основу якої покладено виражене та збалансоване поєднання кількох складових, зокрема економічної активності, інтересів соціального характеру, а також діяльності направленої на охорону довкілля. Водночас, український ринок страхових послуг все ще знаходиться на стадії становлення, що в окремих ситуаціях не дозволяє розглядати, а відтак і застосовувати його як дієвий інструмент реалізації політики держави.

Вивченню теоретичних засад функціонування та розвитку страхового ринку присвячено наукові праці відомих зарубіжних вчених, таких як Дж. Батлер, Л. Бевере, Дж. Більхопт, Д. Бланд, К. Бурроу, Л. Гератеволь, В. Гейльман, Дж. Діксон, Т. Коупленда, Г. Леві, А. Манес, Р. Мер, Р. Меркін, А. Монті, Дж. Орїні, Х. Скіпер, Д. Фарні, Д. Хемптон. Питання формування страхового ринку досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Базилевич, О. Барановський, Н. Внукова, Т. Говорушко, В. Грушко, О. Залетов, М. Клапків, О. Козьменко, В. Прокопенко, С. Осадець, Н. Ткаченко, В. Фурман, Я. Шумелда та інші.

Віддаючи належне науковим розробкам вітчизняних і зарубіжних вчених, зауважимо, що деякі питання, пов'язані з обґрунтуванням науково-методичних засад та розробкою практичних рекомендацій щодо розвитку страхового ринку України потребують подальшого комплексного дослідження.

Теоретичні та організаційні засади формування і розвитку страхового ринку України

Страховання обумовлене соціально-економічними потребами людства. Економічну необхідність у страховому захисті можна пояснити необхідністю створення такого виду діяльності, який здійснює акумуляцію фінансових коштів для відшкодування збитків, які були заподіяні настанням шкідливих для здоров'я, життя та матеріального благополуччя подій. Сфера страховання є важливою частиною ринку фінансових послуг, вона потребує певного економічного та адміністративного забезпечення на довгострокову перспективу.

Страховання – це потужна фінансово-кредитна система, яка практично нічим не відрізняється від банківської. Страховання набуває все більшого значення в міру розвитку конкуренції і ринкових відносин. Значні інвестиційні ресурси та політика соціально-економічного захисту населення формуються саме через страховання.

Страховання є довгостроковим джерелом інвестицій. Еволюція страхового ринку це процес тривалий і поступовий, його стабільність залежить від динаміки розвитку суб'єктів господарювання зокрема та від змін в економіці загалом.

Підвищення соціально-економічного рівня розвитку держави, рівня добробуту населення, та безпечне функціонування суб'єктів господарювання неможливе без страхового ринку, оскільки він є важливою складовою фінансової безпеки країни. Страховий ринок України виник із проголошенням незалежності країни і водночас відчув на собі всю жорстокість і безкомпромісність міжнародної страхової системи. Чи не найбільшою проблемою стало його формування за відсутності історичних коренів та відірваності української страхової системи радянського періоду від світових страхових ринків.

Формування страхового ринку в Україні має здебільшого стихійний характер і в багатьох випадках захист прав і інтересів страхувальників не забезпечений належним чином.

Створення дієвої системи захисту інтересів громадян, підприємців, держави, підтримання соціальної стабільності суспільства неможливе без ефективного функціонування ринку страхових послуг.

В економічній літературі науковці трактують поняття «страховий ринок» по-різному. Однозначної думки щодо визначення цього поняття немає. В ньому міститься дві категорії: «ринок» та «страхування». Категорію «ринок» розглядають як інститут, а також як механізм, який зводить покупців і продавців з метою купівлі чи продажу товарів, послуг та робіт, який через попит і пропозицію формує ціни на ринку¹. Під ринком розуміють певну систему, де продавці і покупці можуть досягнути максимального результату та задовольнити свої інтереси². Гаманкова О.О. під категорією «ринок» розуміють

---

¹ Василенко А. В. Генезис державного регулювання страхового ринку України в контексті зарубіжного досвіду. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 8. С. 17.

² Гарматий Т. А. Проблеми розвитку страхового ринку України. *Банківська справа*. 2015. № 5. С. 47.

механізм, який дає можливість продавцям і покупцям визначати кількість товарів та послуг, встановлювати ціни на них, а це дозволяє суспільству досягти максимальних результатів³. Категорію «страхування» розглядають як вид економічних відносин щодо страхового захисту майнових прав та інтересів юридичних та фізичних осіб, стабілізації економіки, інвестування в економіку тимчасово-вільних коштів, за рахунок страхового фонду та інших ресурсів страховика.

Говорушко Т.А. у своїх працях розкриває страховий ринок через призму простору, в якому взаємодіють страхові компанії, страхувальники, страхові посередники, а також організації страхової інфраструктури (об'єднання та асоціації, що діють на ринку)⁴.

Гутко Л.М. розглядає страховий ринок як частину фінансового ринку, де формується попит та пропозиція на страхові послуги, а об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист⁵.

В економічній літературі існує думка, що поняття «страховий ринок» є підкатегорією поняття «страхове господарство», а страхове господарство: в свою чергу, – це економічні відносини, які виникають з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням страхових послуг⁶.

В загальному страховий ринок розглядають як особливу соціально-економічну структуру, систему економічних, суспільних, фінансово-економічних та грошових відносин, форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин, сукупність страхових компаній, окрему сферу послуг, частину фінансового ринку, економічний простір, форму функціонування сукупного страхового фонду, економічне середовище функціонування страховиків⁷.

Проаналізувавши праці українських і закордонних вчених щодо трактування поняття «страховий ринок» з'ясовано, що основні поняття можна згрупувати наступним чином (рис. 1.1). Інтерпретація поняття «страховий ринок» поєднує в собі декілька категорій одночасно, а саме: «ринок», «страхування».

Розглядаючи поняття «ринок» через призму історії розвитку, слід наголосити на досить давньому його корінні. Точного визначення означеної категорії в економічній літературі не існує, водночас, найбільш глибокий історичний аналіз гносеології даної категорії належить О. В. Васильєву, П. Самуельсоеу, М. Фрідману, В. Шахову, Й. Шумпетеру, І. Юргесу та ін.

---

³ Гаманкова О. О. Страхування : навчальний посібник / О.О. Гаманкова. К. : КНЕУ, 2012. С. 7.

⁴ Говорушко Т. А. Про розвиток страхування в Україні. *Економіст*. 2017. № 7-8. С. 88.

⁵ Гутко Л. М. Страхувальний ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. №7. С. 34-36.

⁶ Кисельов О. М. Фактори, які впливають на розвиток страхового ринку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. №2(69). С. 28.

⁷ Козоріг Г. Г. Проблеми розвитку страхового ринку в Україні. *Регіональна економіка*. 2019. №2. С. 57.

Існує досить широке коло визначень поняття «ринок», однак узагальнивши їх, дану категорію слід розглядається через призму механізму формування відносин економічного характеру з приводу купівлі-продажу товарів (робіт і послуг), а також систему інститутів, що пов'язана із забезпечення організації обмінних процесів.

У свою чергу, дослідники специфіки функціонування страхового ринку Говорушко Т.А. наголошує на тому, що «страхування як економічна категорія характеризує певний вид економічних відносин між учасниками страхового процесу з приводу розподілу фінансово-економічної відповідальності за ризики, реалізація яких пов'язана з настанням страхових подій»⁸.

Своєрідний подвійний симбіоз означених економічних категорій у науковій літературі дозволив сформувався різні підходи до визначення страхового ринку.

Ключові підходи до визначення категорії «страховий ринок» згруповано та відображено на рис. 1. Представлені підходи з різних позицій розкривають сутність страхового ринку як економічної категорії, доповнюючи один одного та наголошуючи на певних ключових акцентах, що розкривають суть означеної категорії.

Рис. 1. Ключові підходи до визначення категорії «страховий ринок»
[Авторське узагальнення та групування].

⁸ Говорушко Т. А. Стан та проблеми страхового ринку в економічній системі України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2014. № 8. С. 65.

Поширення та зростання ролі страхового бізнесу сприяє створенню нових робочих місць, активізації упровадження інновацій, а також створює фундамент для стійкості економіки, пом'якшує наслідки глобальних ризиків. В. Базилевич вважає страховий ринок «складною, багатофакторною, динамічною, певним чином структурованою системою економічних відносин, що виникають з приводу забезпечення потреби в страховому захисті»⁹. А на думку М. В. Мних, страховий ринок – це «певне середовище, в умовах якого централізовано здійснюються процеси передання і прийняття ризиків на страхування, визначаються попит і пропозиція та діють спеціалізовані суб'єкти, що економічно зацікавлені в реалізації цього механізму»¹⁰. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі часто ототожнюють поняття «страховий бізнес» та «страховий ринок», адже страховий ринок представляє рух взаємопов'язаних бізнес-процесів, що виникають у результаті відносин суб'єктів ринку, якими є страховики та страхувальники, щодо купівлі/продажу страхових послуг. Страховий ринок є сприятливим середовищем для розвитку бізнесу.

Що стосується розвитку страхового ринку України їх можна характеризувати такими основними принципами:

1. Мотивація діяльності страховиків і страхувальників – держава створює такі умови, щоб страхові компанії були зацікавлені у наданні послуг, а юридичні та фізичні особи були зацікавлені в страхових послугах;

2. Довіра – принцип розвитку страхового ринку, заснований на матеріальній та моральній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті страхувальника;

3. Стабільність – створення державою зрозумілих і ефективних правил для сталого та ефективного функціонування страхового ринку;

4. Обмеження присутності держави на страховому ринку – держава втручається у діяльність страховиків у випадку формування статутних капіталів, контролю за платоспроможністю страховиків, встановлення правил формування та обліку страхових резервів, оподаткування;

5. Верховенство права – правове регулювання страхової діяльності;

6. Конкурентність – держава створює сприятливі умови для розвитку страхового ринку з метою забезпечення реалізації права на вільний вибір страховика та ефективний страховий захист. Держава гарантує страховикам і страхувальникам вільний вибір видів страхування.

7. Системність – узгодження планів щодо реформування страхового ринку з заходами і планами інших галузей економіки¹¹.

---

⁹ Базилевич В. Д. Страхування [Текст] : навчальний посібник. К.: Знання, 2012. С. 19 с.

¹⁰ Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика : навчальний посібник / М.В. Мних. К.: Знання України, 2010. 284 с.

¹¹ Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. Особливості страхових продуктів для аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа», 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 37.

Страховий ринок на сучасному етапі виконує низку взаємопов'язаних функцій. Всі функції можна поділити на основні і додаткові

С. Л. Лондар та О.В. Тимощенко виділяють наступні основні функції страхового ринку:

1. Контрольна – здійснення контролю за проведенням страхових операцій;

2. Ризикова – пролягає у матеріальній відповідальності страхових компаній за наслідки ризику, обумовленого подією, яка вказана в договорі страхування;

3. Накопичувальна – проявляється лише деякими видами страхування (страхування життя, пенсії, ренти) з урахуванням інвестиційного доходу протягом дії договору;

4. Превентивна – полягає у фінансуванні заходів щодо зменшення страхового ризику, попередженні настання страхових випадків¹².

До основних функцій, як правило, додають ще низку додаткових, серед яких можна виокремити:

1. Інвестиційну – вкладання тимчасово вільних коштів страховика в інші види діяльності з метою отримання прибутку;

2. Компенсаційну – відшкодування збитків при настанні страхового випадку;

3. Соціальну – здійснення страхування через надання додаткових соціальних послуг;

4. Консалтингову – надання консалтингових послуг одними учасниками ринку іншим;

5. Організаційну – організація взаємовідносин між страхувальниками та страховиками [8].

Проаналізувавши страховий ринок більш глибоко можна виділити основні елементи, без яких страховий ринок не може функціонувати, до них, зокрема, відносять такі, як:

1. Суб'єкти страхових відносин: страховики, страхувальники, страхові посередники;

2. Об'єкти страхування, що мають споживчу вартість;

3. Потреба у страхових послугах та продуктах;

4. Можливість прийняття рішень про участь у страховій угоді;

Страховий ринок України має певну внутрішню структуру, яка представлена суб'єктами страхового ринку, та об'єктами – страховими продуктами, які реалізуються. Зовнішнє середовище страхового ринку представлено державними ланками фінансової системи та сферою міжнародних зв'язків, з якими він пов'язаний через грошові потоки¹³.

---

¹² Ручкіна В. С. Система добровільного майнового страхування в Україні: перспективи розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 3. С. 69.

¹³ Prokopchuk, O., Nesterchuk, Y., Tsybalyuk, Y., Rolinskyi, O. (2019). Current trends in agricultural insurance market operation in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 57-75.

Структура страхового ринку – це співвідношення між суб'єктами і об'єктами страхового ринку, які виникають і відтворюються у зв'язку з процесом страхування¹⁴.

Внутрішня структура страхового ринку за суб'єктами складається з наступних елементів:

1. Структурних елементів страхового ринку (страховики і страхувальники);

2. Інфраструктурних елементів (прямі та непрямі страхові посередники, не страхові посередники, об'єднання страховиків)

3. Уповноважені органи державного регулювання страхового ринку¹⁵.

Об'єктами страхового ринку є страхові продукти (послуги), які є невід'ємною частиною його функціонування. Забезпечення страховим захистом – їх споживча вартість. Ціна страхового продукту виражається у страховому тарифі. Її складають на конкурентній основі, зіставляючи попит та пропозицію на свої послуги¹⁶.

Суб'єктами на страховому ринку виступають страхові компанії – основні фінансові інститути, які діють на страховому ринку. Вони створюються з метою отримання прибутку за рахунок розміщення страхових резервів і надання страхових, перестрахових послуг та послуг страхового посередництва як фізичним, так і юридичним особам¹⁷.

За спеціалізацією діяльності страхові компанії поділяються на чотири групи:

1. Страхові компанії, що займаються загальними (ризиковими) видами страхування;

2. Страхові компанії, що займаються страхуванням життя;

3. Страхові компанії, що займаються тільки перестраховальними операціями (професійні перестраховики);

4. Страхові компанії, що паралельно здійснюють як ризикове страхування, так і страхування життя.

За критерієм прибутковості страхові компанії можна поділити на:

1. Комерційні – метою яких є отримання прибутку;

2. Некомерційні – метою яких є надання високоякісних послуг застрахованим.

---

¹⁴ Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Пташник С.А., Бутко Н.В. Ключові аспекти Інтернет-страхування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2020. Частина 2. Економічні науки. Випуск 97. С. 64-74. DOI 10.31395/2415-8240-2020-97-2-74.

¹⁵ Прокопчук О.Т., Колотуха С.М. Особливості страхового захисту в аграрному секторі економіки України. *Банківська справа*. № 1 (151). 2020. С. 29.

¹⁶ Прокопчук О.Т. Функціонування агрострахового ринку в Україні: концептуальні засади теорії та практики: монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 320 с.

¹⁷ Прокопчук О.Т. Сучасний стан та тенденції розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.* Київ: Видавництво «Основа», 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 87.

Специфіку взаємовідносин суб'єктів на страховому ринку визначає рівень розвитку його інфраструктури, яка надає можливість реалізації страхувальниками і страховиками своїх економічних інтересів, допомагає інтегруватися у світовий фінансовий простір, посилює захищеність усіх сфер економічного життя суспільства, активізує страхову діяльність, сприяє координації усіх суб'єктів страхового ринку¹⁸.

«Інфраструктура страхового ринку – система відносин і взаємодії між професійними учасниками страхового ринку і фахівцями інших видів діяльності, яка сприяє ефективному функціонуванню страхування та якісному наданню страхових (перестрахових) послуг» – професор Гутко Л.М. До суб'єктів страхової інфраструктури вона відносить сюрвейерів, спеціалізованих консультантів, страхових аудиторів, актуаріїв, диспашерів, але виключає з цього списку страхових агентів та страхових брокерів¹⁹.

Страховий ринок відіграє важливу роль у розвитку фінансового сектора національної економіки тому, що страхові компанії є посередниками між учасниками ринку фінансових послуг. Страховий ринок передбачає розвинену систему взаємозв'язків між суб'єктами ринкових відносин, їх самостійність і рівноправність. Стійкі фінансові відносини існують між страховим ринком і банківською системою, ринком цінних паперів, державними фінансами, валютним ринком, де страхові компанії розміщують страхові резерви та інвестиційні ресурси. Страховий ринок функціонує в умовах жорстокої конкуренції між фінансовими інститутами за вільні грошові ресурси суб'єктів господарювання та населення.

Ретроспектива становлення та етапи розвитку страхового ринку України

Страховання розвивається відповідно з правовими, економічними та соціальними умовами, що існували відповідно за часів Київської Русі, царської Росії та у колишньому СРСР.

У Київській Русі появу страхування пов'язують з пам'яткою давньоруського права – «Руською правдою». У ній знаходять елементи договору страхування цивільної відповідальності, а також для тих хто вступив у таке неформальне страхове товариство страховою виплатою за ненавмисне вбивство є віра (грошовий штраф)²⁰.

Монополія державних страхових компаній існувала у всіх республіках СРСР – Держстраху та Індержстраху, діяльність яких мала регульований характер. Вони приносили значні надходження зі страхових платежів до державного бюджету, а у разі необхідності з нього виділялися кошти на

---

¹⁸ Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. Особливості страхових продуктів для аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа», 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 35.

¹⁹ Гутко Л. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. №7. С. 34.

²⁰ Гаспарян А. Е. Оцінка результатів управління діяльністю страхової компанії. *Страхова справа*. 2018. №6. С. 38.

виплату страхового відшкодування. Укрдержстрах виконував функції страховика на теперішній території України. В його склад входило 29 тис. страхових агентів та 14 тис. спеціалістів. Монополія Держстраху та Індержстраху існувала до 1988 року.

Розвиток страхового ринку в Україні можна поділити на такі етапи:

1. 1988 – 1991 рр. – демонополізація страхування у Радянському Союзі;
2. 1991 – 1993 рр. – формування страхового ринку України;
3. розвиток страхового ринку після:
  - ✓ прийняття Декрету «Про страхування» (1993 – 1996 рр.);
  - ✓ прийняття Закону України «Про страхування» (1996 – 2001 рр.);
  - ✓ прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (2001 – 2003 рр.);
  - ✓ прийняття податкового кодексу (2015 р. – по сьогодні).

26 травня 1988 р. Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон «Про кооперацію». З цього часу розпочалася демонополізація страхування²¹.

Специфіка страхування визначає безпосередній зв'язок страхового ринку з фінансами підприємств, фінансами населення, банківською системою, державним бюджетом та іншими фінансовими інститутами, в рамках яких реалізуються страхові відносини. У таких відносинах відповідні фінансові інститути виступають як страхувальники і споживачі страхових продуктів. Специфічні відносини складаються між страховим ринком і державним бюджетом та державними позабюджетними фондами, що пов'язано з організацією обов'язкового страхування. Специфіка страхування визначає безпосередній зв'язок страхового ринку з фінансами підприємств, фінансами населення, банківською системою, державним бюджетом та іншими фінансовими інститутами, в рамках яких реалізуються страхові відносини²².

Почали появлятися страхові компанії різних організаційно-правових форм, союзні республіки отримали автономність щодо вирішення економічних та юридичних питань у страховій справі. Згідно з Законом України «Про кооперацію» перші кооперативи, які утворилися у 1988 р. страхували майно в органах державного страхування, визначали умови і види страхування, створювали кооперативні страхові компанії.

Отже, в умовах розвитку ринкової економіки України страхування посідає важливе місце. Від його ефективності значною мірою залежить фінансова стабільність на макро- і мікроекономічному рівні, економічна незалежність, соціальне забезпечення та фінансова безпека України²³.

Сучасний стан та тенденції функціонування страхового ринку України

---

²¹ Буряк П. Ю. Корпоративне управління: особливості розвитку в Україні. *Фінанси України*. 2018. №6. С. 117.

²² Баранова В. Проблеми функціонування страхової системи України в умовах фінансової кризи. *Економіст*. 2015. № 11. С. 23.

²³ Гарматий Т. А. Проблеми розвитку страхового ринку України. *Банківська справа*. 2015. № 5. С.45-56.

Зі страхуванням пов'язані всі складові життєдіяльності людини та економіки. Розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни²⁴. Держава зацікавлена у розвитку страхового ринку, оскільки все зумовлюється тим, що завдяки страхуванню підвищується соціальний захист населення, зменшується навантаження на державний бюджет при відшкодуванні збитків природно-техногенного характеру, переносяться державні виплати з коштів бюджету на страхові виплати. Від того, наскільки ефективно функціонує страховий ринок залежить розв'язання багатьох проблем, які стоять перед економікою держави.

Хоча страховий ринок України і пройшов стадію формування, але досі знаходиться на етапі свого розвитку. За оцінками експертів, покриття страхового поля в Україні становить 3-5 %, тоді як у країнах Західної Європи – понад 90 %. Це свідчить про наявність в Україні великих невикористаних резервів розвитку страхового ринку, реалізація яких значною мірою залежить від ефективності функціонування національної економіки²⁵. Основними індикаторами розвитку страхового ринку є показники:

1. Показник «щільності страхування» – розрахунок страхової премії на душу населення;
2. Показник «проникнення страхування» – відношення страхової премії до ВВП;
3. Обсяг страхової премії;
4. Співвідношення страхової виплати і суми страхової премії.

Показники, які характеризують стан розвитку страхового ринку:

1. Кількість страхових компаній;
2. Кількість укладених страхових договорів;
3. Обсяг страхових платежів;
4. Кількість видів страхування;
5. Обсяг страхових виплат;
6. Розмір статутного фонду;
7. Рівень капіталізації ринку;
8. Структура страхових платежів;
9. Концентрованість ринку;
10. Місткість страхового та пере страхового сегмента ринку²⁶.

Основні індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки страхового ринку, рекомендовані Мінекономрозвитку України, наведено в табл. 1.

---

²⁴ Заїка Ю. О. Страхування : навчальний посібник / Ю.О. Заїка. – К.: Істина. 2013. С. 81.

²⁵ Загородній А. Г. Страхування : навчальний посібник / А.Г. Загородній; Львів. 2012. С. 51.

²⁶ Козоріг Г. Г. Проблеми розвитку страхового ринку в Україні. *Регіональна економіка*. 2019. №2. С. 55.

Таблиця 1

Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки страхового ринку України*

Показник	Порогове значення
Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	8-12
Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу), доларів США	не менше 140
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30
Рівень страхових виплат, %	не менше 30
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25
Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30
Частка надходжень страхових премій 3-х найбільших СК у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	10-30

*Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Розраховані кількісні значення показників фінансової безпеки страхового ринку наведено в табл. 2.

Рівень розвитку страхування в країні є одним з основних показників ефективності функціонування бізнес-середовища. Наразі український страховий ринок не можна назвати таким, що успішно розвивається.

Зупинимося на аналізі розрахованих індикаторів стану фінансової безпеки страхового ринку України більш детально.

Показник глибини ринку чи показник проникнення страхування є важливим індикатором функціонування страхового ринку, показником оцінки впливу страхування на соціально-економічний розвиток країни.

Таблиця 2

Індикатори стану фінансової безпеки страхового ринку за 2009-2019 рр*.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Проникнення страхування, %	2,50	2,53	2,23	2,13	1,74	1,53	1,97	1,71	1,50	1,48	1,64
Щільність страхування, дол. США на одну особу	76,69	98,39	56,92	64,56	32,17	59,04	78,67	49,59	31,74	32,16	38,33
Щільність страхування, грн на одну особу	387,3	518,5	443,4	502,9	495,5	471,7	628,6	589,6	693,1	821,7	1019,5
Рівень валових страхових виплат, %	23,4	29,4	32,9	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	24,3
Рівень поширення послуг, %	4,5	4,4	4,6	4,2	3,7	4,0	4,6	4,5	3,1	2,4	2,2
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	4,4	4,6	4,0	3,9	5,9	8,4	8,6	8,1	7,4	7,8	6,7
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	4,3	4,3	5,4	4,3	5,2	5,3	5,7	5,7	8,5	11,3	7,8

*Авторські розрахунки відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано та представлено автором).

Даний показник розраховується як частка страхової премії у ВВП, що дає можливість оцінити стан страхового ринку в країні (табл. 3).

Таблиця 3

Частка страхових премій у ВВП у 2015-2019 рр*., %

Рік	Співвідношення страхових премій до ВВП, %	
	Валові страхові премії	Чисті страхові премії
2015	1,5	1,4
2016	2,0	1,5
2017	1,7	1,2
2018	1,5	1,2
2019	1,5	1,2

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором).

Рівень проникнення у розвинених країнах світу значно вищий чим в Україні. Для прикладу у США цей показник 10 %, Великобританії – 15 %. Аналізуючи дані у таблиці 2.3 в Україні рівень проникнення невисокий, у період з 2015 по 2019 р. в середньому становить 1,7 %. Починаючи з 2016 р. рівень проникнення поступово знижується. У практиці безпечним для розвитку страхового ринку вважається показник на рівні 7-8 %. Проаналізуємо співвідношення суми страхової виплати і отриманої страхової премії. В Україні рівень страхових виплат коливається у межах 17-31 % (табл. 2.4), а в розвинутих країнах світу – 60-90 %. Можна зробити висновок, що в Україні розвинене «схемне страхування», а чим вища його частка, тим нижчий рівень фінансової безпеки країни. Позитивним є те, що починаючи з 2016 р. рівень страхових виплат зростає, а вже 2018 р. складає 27,2 %. За 2019 р. рівень страхових виплат становив 25,2 %.

Таблиця 4

Динаміка рівня страхових виплат на страховому ринку України в 2015-2019 рр*.

Рік	Валові страхові премії, млн грн	Валові страхові виплати, млн грн	Рівень страхових виплат, %
2015	21508,2	4864,0	22,6
2016	28661,9	4651,8	16,2
2017	26767,3	5065,4	18,9
2018	29736,0	8100,5	27,2
2019	24844,2	6271,3	25,2

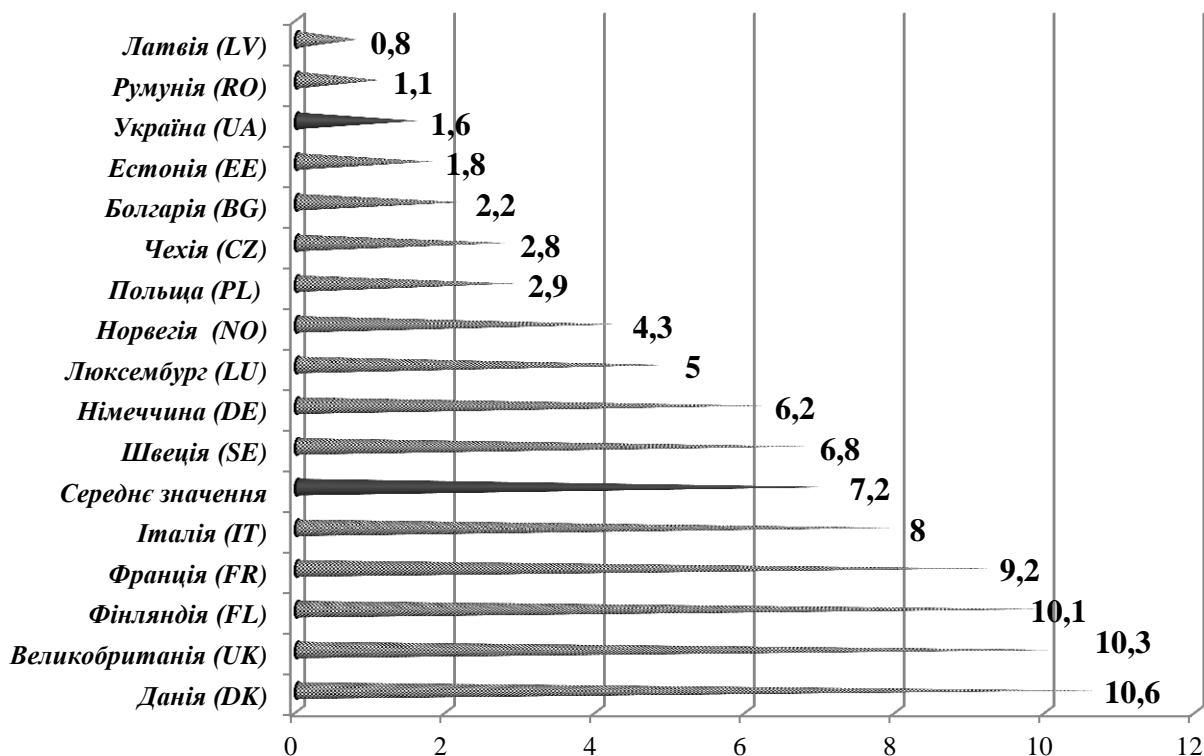
*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором).

Перейдемо до аналізу основних показників розвитку страхового ринку. Як свідчать дані з таблиці 4, кількість страхових компаній з кожним роком зменшується, вже у 2018 році на страховому ринку існує 361 страхова

компанія, з них 312 страхових компаній з ризикових видів страхування, та 49 – з страхування життя. Страховий ринок України на 86% складається із страхових компаній «non-life»²⁷. У 2019 р. загальна кількість страхових компаній – 323, з них СК «life» – 43, СК «non-life» – 280 страхових компаній.

Розглядаючи зарубіжний досвід слід зауважити, що в найбільш розвинених європейських країнах (Данії, Великобританії, Фінляндії, Франції, Італії, Швейцарії) рівень проникнення страхування є найвищим і знаходиться в межах 8–11 % ВВП. Друга група країн характеризується досить високим рівнем проникнення страхування (4–7 % ВВП). До цих країн належать Швеція, Німеччина, Люксембург тощо. Наступна група країн включає переважно країни Східної Європи (Польща, Чехія, Болгарія, Естонія та ін.) та характеризується найнижчими показниками проникнення страхування, що не перевищують 3 %. За даним показником Україна в 2017 р. обігнала такі країни, як Румунія (1,1 %) та Латвія (0,8 %) (рис. 2).

Середньоєвропейське значення рівня проникнення страхування у 2019 р. знаходилось в межах 7,2 %, середньоукраїнське – 1,6 % відповідно.

Рис. 2. Рівень проникнення страхування в розрізі деяких країн Європи у 2019 р., %

[Джерело: European Insurance in Figures, 2019 (побудована та представлено автором)].

²⁷ Прокопчук О.Т. Сучасний стан та тенденції розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа», 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 89.

Динаміка сум страхових виплат та премій є нестабільною і дуже чутливою до економічної кон'юнктури України. Оскільки основна частина фінансових ресурсів учасників страхування знаходиться на депозитних рахунках у банках, відтак страхова галузь дуже залежить від ситуації в банківському секторі країни. Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків станом на 2019 р. становили 29736,0 млн. грн., що на 8227,8 млн. грн. більше ніж у 2015 р.

Зростання страхових резервів обумовлюється обсягами діяльності страхової компанії. Динаміка цього показника відбиває процеси, які відбуваються на страховому ринку, бо джерелом формування страхових резервів виступають страхові премії, тобто кошти страхувальників. Щоб підтвердити цю тезу, проаналізуємо динаміку страхових резервів та валових страхових премій (табл. 5).

Таблиця 5

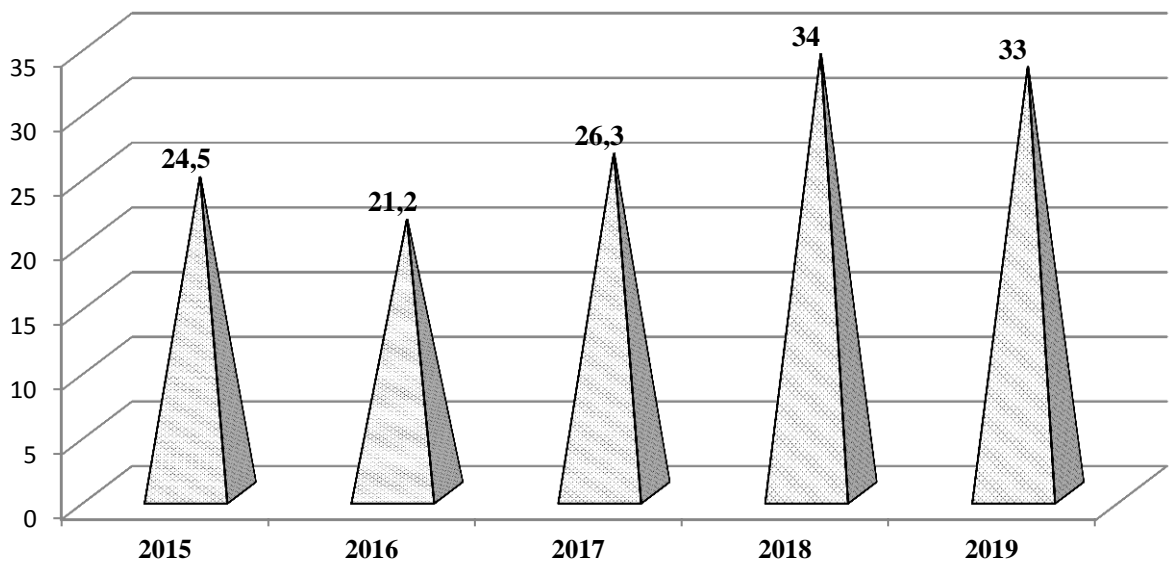
**Динаміка показників розвитку страхового ринку України у 2016-2019 рр*,
млн грн**

Показник	Рік				Темп		
	2016	2017	2018	2019	2017/2016	2018/2017	2019/2018
1. Кількість страхових компаній, у т. ч.:	414	407	382	361	-1,7	-6,1	-5,5
- СК "non-Life"	352	345	325	312	-2,0	-5,8	-4,0
- СК "Life"	62	62	57	49	0,0	- 8,1	-14,0
2. Активи по балансу	56224,7	66387,5	70261,2	60729,	18,1	5,8	-13,6
3. Статутний капітал	14579,0	15232,5	15120,9	14474,8	4,5	-0,7	-4,3
4. Страхові резерви	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3 1	14,8	9,6	16,1
5. Валові страхові премії	21508,2	28661,9	26767,3	29736,0	33,3	- 6,6	11,1
6. Чисті страхові премії	20277,5	21551,4	18592,8	22354,9	6,3	-13,7	20,2
7. Валові страхові виплати	4864,0	4651,8	5065,4	8100,5	-4,4	8,9	59,9

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором).

Показник рівня виплат на страховому ринку України представлено на рис. 3.

□ Рівень чистих виплат, %

Рис. 3. Рівень виплат на страховому ринку України у 2015-2019 рр., %
 [Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором)].

Аналізуючи таблицю 6 темпи зростання страхових резервів та валових страхових премій і схожими та близькими. Взаємозв'язок між цими показниками підтверджується сталим співвідношенням між ними, яке протягом вказаного періоду коливається від 58,5 % до 67,5 %. Аналізуючи стан страхового ринку потрібно розглянути його галузеву структуру, яка характеризується співвідношенням обов'язкових та добровільних видів страхування, обсягом страхових премій та виплат по окремих видах страхування, часткою перестраховування від загального обсягу страхових платежів.

Таблиця 6

Співвідношення динаміки страхових премій і страхових резервів у 2015-2019 рр*.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Страхові резерви, млн грн	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3	19477,1
Валові страхові премії, млн грн	21508,2	28661,9	26767,3	29736,0	24844,2
Співвідношення страхових резервів і валових страхових премій, %	58,5	50,4	59,1	61,8	67,5

*Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором).

Особливості довгострокового страхування на українському ринку страхових послуг

Характеристика ринку страхових послуг, як складної, багатофакторної динамічної, відкритої та мобільної системи вимагає відповідного структурування останнього за різними ознаками, зокрема в розрізі галузевої ознаки досліджуваній ринок поділяють на ринок страхування життя та ринок загальних (ризикових) видів страхування.

Ключові показники розвитку страхового ринку України в розрізі галузевої класифікації останнього розраховано на відображено на рис. 4 та 5. Здійснені розрахунки основних показників розвитку страхового ринку України в розрізі його галузевої градації на основі кількісних характеристик та макроекономічних індикаторів останнього (показників проникнення та щільності страхування, рівня страхових виплат) дозволять провести паралель між рівнями розвитку кожної із його галузей.

Рис. 4. Основні показники функціонування страхового ринку в розрізі страхування життя

[Джерело: данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором)].

Рис. 5. Основні показники функціонування страхового ринку в розрізі загальних (ризикових) видів страхування (майнового страхування, страхування відповідальності та страхування від нещасних випадків)

[Джерело: дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, будовано та представлено автором)].

Щодо довгострокового страхування в Україні, то, на відміну від ризикових видів страхування, його розвиток відбувається досить повільними темпами. Так частка страхування життя в загальному обсязі зібраних страхових премій демонструвала загальну тенденцію до зростання та становила 4,4 % у 2007 р. та 6,7 % – у 2019 р., середнє значення за досліджуваний період сягнуло рівня 6,3 %, що майже у 5 разів менше встановленого нормативу (не менше 30 %). Така ситуація є наслідком низького соціального рівня розвитку, а також недовіри населення до страхових компаній.

Зовсім іншою порівняно з європейськими країнами в Україні є структура страхового ринку за галузевою ознакою, тобто за співвідношенням страхування життя та загальноризиковими видами страхування. Так, у більшості розвинених європейських країн страхування життя використовується як інструмент формування заощаджень фізичних осіб, у тому числі для накопичення коштів на пенсію, тому частка премій, отриманих від страхування життя, у таких країнах є високою (наприклад, у Швеції – 83 %, у Фінляндії – 82 %, в Італії – 78 %). Також суттєво більша частка премій зі страхування життя у цих країнах пов'язана з високим рівнем життя населення, достатністю грошових надходжень громадян для формування заощаджень, у тому числі у формі страхування життя. Якщо аналізувати середньоєвропейські показники, то

частка валових страхових премій на страхування життя у загальному обсязі валових страхових премій в середньому за досліджуваний період складає близько 60 %.

Натомість в Україні ситуація є кардинально протилежною: відзначається суттєве переважання надходжень страхових премій по загальноризикових видах страхування, їх частка в середньому за досліджуваний період становила близько – 92 %.

Для України як соціально спрямованої держави надзвичайно важливим є забезпечення більш ефективного функціонування ринку страхування життя, оскільки це дозволить, з одного боку, виконувати й надалі поставлені перед нею соціальні завдання, а з іншого – активізує діяльність супутніх з ним галузей.

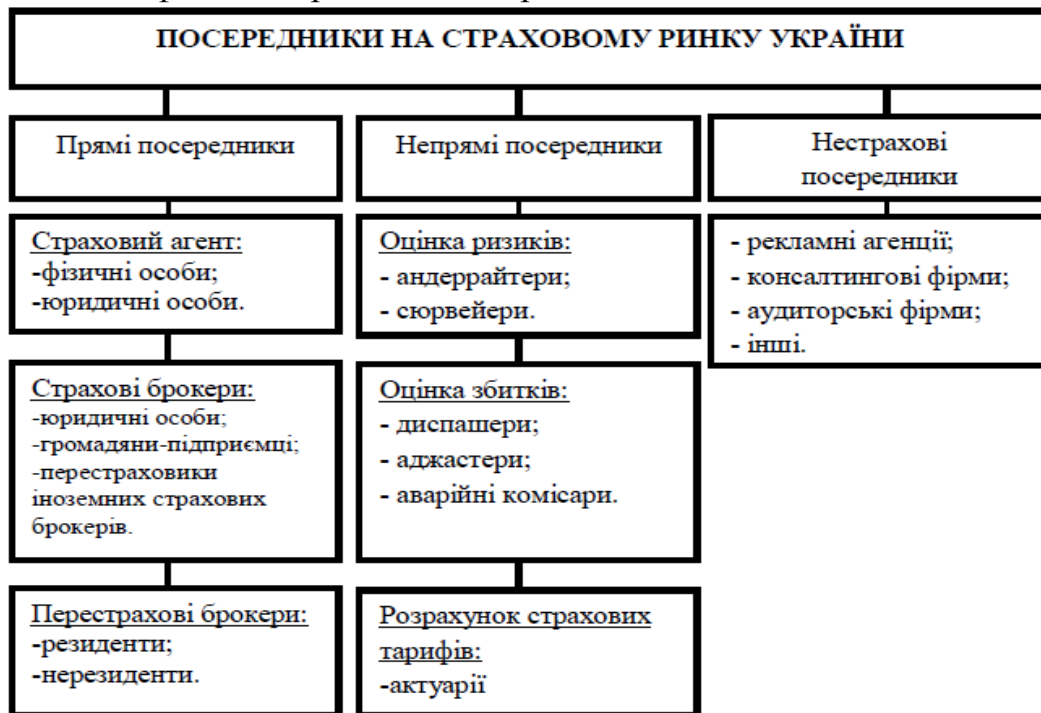
Страхові посередники є невід’ємною частиною розвиненого страхового ринку. В Україні страховики роблять акцент на прямі продажі, що є менш ефективним, чим робота страхових посередників. У зарубіжних країнах все навпаки – страхові посередники займаються продажами, а страхова компанія виконує функції маркетингу, менеджменту, андеррайтингу з ІТ-технологіями. Робота за допомогою страхових посередників є більш ефективна, ніж прямі продажі страховими компаніями страхових продуктів.

Недовіра населення до страхового посередництва спричинила низький рівень посередництва в Україні. Тому перед державою повинне стояти завдання створити ефективну, надійну систему страхового посередництва, що сприятиме поширенню приватного страхування, яке буде викликати довіру. З кінця 80-х років 20 ст. на страховому ринку України існують страхові посередники. В цей час існували лише страхові агенти – юридичні особи, які займалися лише страховим посередництвом (Ощадбанк, туристичні фірми) та фізичні особи, які уклали контракт чи трудову угоду з страховою компанією. У 90-х рр. почали з’являтися страхові брокери, які здійснювали операції перестраховання на світовому та українському страховому ринку та працюють лише в інтересах страховиків. З часом брокери починають захищати інтереси страхувальників на страховому ринку.

У 1997 р. була створена Асоціація професійних страхових посередників України (АПСПУ), яка розпочала свою діяльність зі створення на ринку посередницьких послуг. Початком створення цивілізаційного страхового посередницького ринку в Україні вважалось введення державного реєстру страхових брокерів, який запровадила АПСПУ у 2000 р. У 2001 році був прийнятий Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг». Страхові брокери стали повноцінними членами страхового ринку та отримали статус фінансових організацій. Проте в Україні значно менше ніж в країнах ЄС залучаються страхові посередники для розповсюдження страхових продуктів. В ЄС 70-90 % страхових премій, які були зібрані страховиком припадає на страхових посередників.

У статті 15 Закону України «Про страхування» посередницьку діяльність можуть здійснювати страхові агенти, страхові та перестрахові брокери. Функції

страхових посередників на страховому ринку можуть виконувати: агенти, персонал страхової компанії, брокери, а також не страхові посередники (банки, туристичні фірми, агенції нерухомості, автосалони) та інші. На рис. 6 зображена класифікація страхових посередників²⁸.

Рис. 6. Класифікація страхових посередників

На страховому ринку діють непрямі посередники (професійні оцінювачі ризику):

1. Диспашери – спеціаліст у галузі морського права, який здійснює розрахунки при настанні загальної аварії, роз приділяє збитки між вантажем, судном та фрахтом.

2. Сюрвеєри – агент страховика або інспектор, який здійснює огляд та оцінку майна, що береться на страхування, а також визначає ймовірність настання страхового випадку.

3. Андерайтери – має право від імені страховика брати на страхування запропоновані ризики, може визначити умови договору цих ризиків, визначити тарифні ставки.

4. Актуарій – спеціаліст, консультант, фінансовий аналітик зі страхування, який застосовує на практиці актуарну математику.

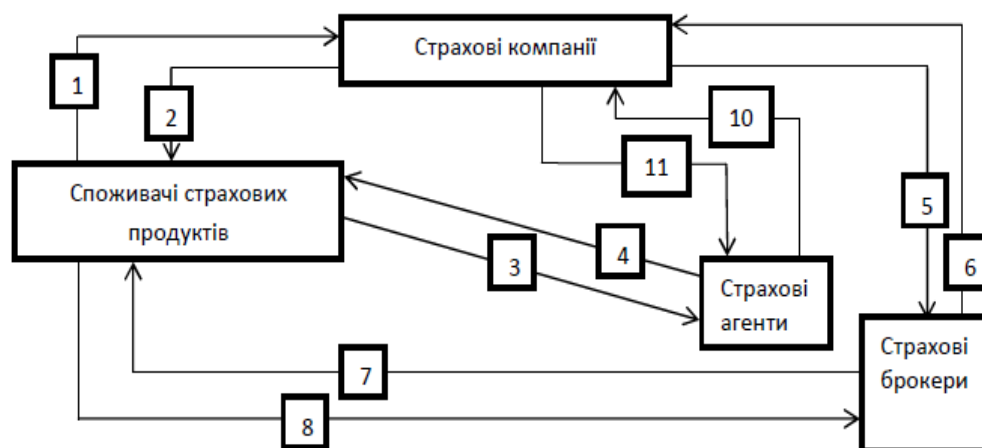
5. Аварійні комісари – встановлює причини, розмір збитку у випадку настання страхового випадку²⁹.

²⁸ Заруба О. Д. Страхова справа : навчальний посібник / О.Д. Заруба; К.: Знання. 2014. 321 с.

²⁹ Про страхування [Електронний ресурс] : закон України «Про страхування» від 07 березня 1996 року № 86196-ВР [зі змін. та доп.]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – 04.03.2011. – Назва з екрана.

Страхові агенти – це фізичні чи юридичні особи, які виконують частину діяльності страховика, діють за дорученням та в інтересах страховика, але за комісійну винагороду³⁰.

Страхові (перестрахові) брокери – фізичні та юридичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі брокерської угоди за певну винагороду. Страхові (перестрахові) брокери – фізичні та юридичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі брокерської угоди за певну винагороду. На рис. 7 зображено взаємодію страхових посередників зі страховиками та страхувальниками.

Рис. 7. Модель взаємодії між суб'єктами на страховому ринку

Аналізуючи рис. 7 можна коротко описати сутність відносин між посередниками страхувальниками та страховиками:

1. Споживачі, які купують страхові продукти, сплачують страхові внески і формують обсяг фінансових ресурсів страхової компанії.

2. У разі настання страхового випадку страхова компанія виплачує страхові відшкодування.

3. Страхувальник купує у страхового агента страховий продукт.

4. На підставі договору-доручення страховий агент здійснює страхові виплати страхувальнику у разі настання страхового випадку.

5. Страхова компанія виплачує винагороду страховому брокеру за посередницьку діяльність.

6. Страховий брокер укладає угоди від імені страхувальника, взаємодіє зі страховими компаніями.

7. За послуги страхувальник виплачує комісійну винагороду страховому брокеру.

³⁰ Осадець С.С. Проблеми і перспективи розвитку страхової справи. *Фінанси України*. 2012. № 3. С.74.

8. Страховий брокер надає інформацію, консультацію, надає допомогу щодо врегулювання збитків та виплати страхових відшкодувань, які передбаченні відповідною угодою.

9. Страхова компанія виплачує винагороду страховому агенту відповідно до договору співпраці між ними.

10. Страховий агент діє в інтересах страховика, на підставі договору-доручення, здійснює продаж страхових продуктів чим і залучає клієнтів до страхової компанії.

На території України страховим посередникам не дозволяється укласти договори страхування з іноземними страховиками, окрім договорів страхування ризиків, які пов'язані з комерційною авіацією, морським перевезенням, запуском космічних ракет, у тому разі, коли страхують майнові інтереси, які пов'язані з транспортуванням товарів.

Страховий ринок є складною інтегрованою системою. Зокрема, це ринок страховика, ринок страхувальника і ринок страхового посередництва. Від діяльності останнього значною мірою залежить ефективність усього страхового ринку, його сталість. Прямі посередники забезпечують сталість страхового ринку, насамперед працюючи на зростання довіри населення до страхування як інституту реального й ефективного захисту майнових і соціальних інтересів громадян. Це зумовлює ще один аспект сталості, який залежить від діяльності страхових посередників, збільшення активів страхових компаній, урізноманітнення страхових відшкодувань, типів угод.

Економічне зростання країни в умовах глобалізації неможливе без розвиненої страхової системи. Ефективна страхова система може розв'язати багато проблем, які стоять перед українською економікою, - збільшення інвестицій, забезпечення економічного зростання.

Глобалізація світової економіки ХХ та початку ХХІ ст. не оминула і страхові відносини. У 1874 р. у Берліні був створений страховий картель, який об'єднав 16 страхових компаній у Швеції, Росії, Австрії та Намеччині. Сучасний процес глобалізації страхового ринку передбачає ліквідацію економічних та законодавчих бар'єрів між страховими ринками та виявляється у:

- Концентрації страхових посередників на ринку, яке здійснюється шляхом формування міжнародної системи страхових брокерів;

- Концентрація страхових капіталів, яка відбувається через злиття страхових компаній на страховому ринку та формуванні транснаціональних страхових компаній;

- Зміні традиційних форм страхових послуг, що приводить до альтернативного страхування, захисту, заснованого на управлінні активами страховиків та страхувальників;

- Злитті страхового, позичкового та банківського капіталів, що приводить до формування транснаціональних фінансових груп;

- Зміні ринкового середовища завдяки використанню мережі Internet та комп'ютизації суспільства для продажу страхових продуктів у режимі транскордонної торгівлі³¹.

Глобалізаційні процеси зумовлюють збільшення присутності іноземного капіталу на страховому ринку України. Така ситуація обговорюється в наукових колах, але у дослідників значно різні думки на рахунок наслідків збільшення іноземного капіталу. Як свідчить досвід країн Східної та Центральної Європи присутність іноземного капіталу на страховому ринку призводить до позитивних змін лише на початковому етапі, а після насичення ринку ним – викликає наслідування інтересів країн-походження капіталу.

Також експерти вважають, що збільшення іноземних інвестицій в український страховий ринок буде продовжуватися, хоча великих обсягів з купівлі українських страхових продуктів не слід очікувати. Фінансова криза значно вплинула на страховий ринок. У 2009 р. приріст страхових платежів значно зменшився. Рівень збитковості деяких страхових компаній перетнув критичну межу, особливо тих, що мали у своєму портфелі значну часту банківського страхування.

Отже, в цей період іноземні інвестори не виявляли інтересу до вітчизняного страхового ринку. Основними причинами став низький рівень прибутковості страховиків, скорочення об'ємів ринку і його непрозорість.

Ситуація на ринку змінилася після фінансової кризи, страховий ринок стає відкритим для іноземних інвесторів. Поки ринок буде привабливим як сфера застосування капіталу, дивіденди, які одержують акціонери, будуть реінвестуватися в Україні та не виводитимуться за кордон. Прикладом є Польща, ринок якої став ефективнішим, характеризувався підвищенням капіталізації ринку, зростанням конкуренції, з'явилися нові можливості для національних страховиків.

Вхід іноземних інвесторів на вітчизняний страховий ринок супроводжується співпрацею у співстрахуванні та перестраховуванні, наданні консультацій з організації страхування. Іноземні страхові представники (MunichRe, PZU, PolishRe, Reso, INGO та інші) залучають українських страховиків за допомогою курсів та семінарів щодо підвищення кваліфікації, які влаштовують як в Україні, так і за кордоном.

Іноземні інвестори звертають увагу перш за все на: наявність страхового портфеля як для корпоративних так і приватних клієнтів, робота широкої мережі філіалів, робота в страховому бізнесі, наявність кваліфікованого персоналу.

Страховий ринок для іноземних інвесторів має такі привабливі сторони:

- Страховий бізнес не обтяжений боргами перед західними фінансовими інститутами, на відміну від інших галузей економіки;

---

³¹ Мальований М.І. Історичний розвиток системи пенсійного забезпечення в світі. *Економіка АПК*. 2019. №3. С. 34.

- В Україні застраховано близько 10% ризиків, а зі страхування життя – лише 1%. У країнах Європи застраховано близько 90% ризиків, а проникнення на ринки інших країн стає необхідністю;

- Можливість створення прибуткової та працездатної моделі взаємодії технологій та капіталів українських та західних страховиків. За останні 7 років багато страхових компаній викуплено іноземцями;

- Низький рівень збитковості страхового ринку, порівняно з західними страховими ринками³².

Існують як позитивні так і негативні наслідки від входу іноземців на страховий ринок України. Іноземний капітал сприяє зміцненню фінансової стійкості страхових компаній та підвищенню капіталомісткості страхового ринку. Світовий страховий ринок перетворюється в єдину систему, тому занепад одної з ланок відчутно позначиться на інших.

Аналіз тенденцій та форм глобалізації страхової системи допоможе оптимально сформулювати напрям розвитку страхового ринку України, який стає привабливим для іноземних інвесторів.

На страховий ринок України прийшли іноземні страхові компанії шляхом придбання значної частки існуючих вітчизняних або створення нових страховиків. Останніми роками на український страховий ринок увійшли такі компанії: «AXA», «ING», «AIG», «SEB», «UNIQA», «Generali», «SEB», «BNPParibas», «Allianz». Вони є міжнародними фінансовими конгломератами, працюють у банківському, страховому та інвестиційному секторі економіки. Критерії відбору страхових компаній іноземними інвесторами представлені в таблиці 7.

Таблиця 7

Критерії відбору страхових компаній іноземними інвесторами

Критерії відбору страхових компаній іноземними інвесторами

Критерій/мета	Вихід на ринок	Посилення позицій	Інвестиційний дохід
Позиція на ринку	Провідна позиція на ринку країни в цілому	Провідна позиція в регіоні, у страхуванні галузевих ризиків, у виді страхування	
Наявність ліцензій	Наявність ліцензії на основні види діяльності	Наявність ліцензії на основні види діяльності	Наявність ліцензій на основні види діяльності
Впізнаність бренду	Висока		
Регіональне охоплення	Широка мережа		
Обсяг прав	Контрольний	Контрольний	Блокуючий
Зростання			Високий потенціал

³² Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В., Пташник С.А., Бутко Н.В. Ключові аспекти Інтернет-страхування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2020. Частина 2. Економічні науки. Випуск 97. С. 64.

Роль страхового посередника у забезпеченні сталості страхового ринку посилюється специфікою функціонування ринкової економіки, в основі якої лежить господарська (підприємницька) діяльність із різними формами власності. Усе це формує сталий страховий ринок. У його функціонуванні зацікавлені як учасники, суб'єкти господарювання, так і держава. Сталість страхового ринку залежить і від такого фактору, як державне регулювання, котре спрямовується на забезпечення формування і розвитку ринку страхових послуг; створення умов для діяльності страховиків; недопущення на страховий ринок спекулятивних і фіктивних компаній; дотримання вимог законодавства. Передумовою для поглинання та злиття страхових компаній стало велика кількість страховиків та високі темпи зростання ринку. В Україні ТОП – 20 страхових компаній контролюють 50 % страхового ринку. В перспективі дрібні страхові компанії будуть витиснені з ринку або поглинуті іноземними інвесторами. Отже, портфельні та стратегічні інвестори звертають увагу на такі критерії:

1. Наявність філіальної мережі;
2. Робота в реальному страховому бізнесі;
3. Наявність кваліфікованого персоналу;
4. Наявність портфелю страхових продуктів³³.

Отже, стратегічною метою для страхового ринку є забезпечення стабільності і створення умов для розвитку страхових послуг на засадах добросовісної конкуренції.

Стратегічні вектори розвитку страхового ринку України

В умовах глобалізації страховий ринок є соціально значимою сферою у фінансовій системі країни. Мета страхування – задовольняти потреби споживачів у страховому захисті за допомогою страхових компаній, які акумулюють та використовують фінансові ресурси. Ці кошти виступають важливим механізмом за допомогою якого залучаються інвестиції у економіку країни. У розвинутих країнах світу до цього відносяться досить таки серйозно.

Тому для подальшого ефективного розвитку українського страхового ринку потрібно вирішити актуальні проблеми його функціонування. Сучасний страховий ринок розвивається досить таки нестабільно. Високі темпи його розвитку, значні потенційні можливості ринку, зростання іноземного капіталу на ньому, необхідність в більшому страховому забезпеченні потреб держави вимагають від вітчизняних страхових компаній обґрунтованих, ефективних, виважених дій щодо врахування специфіки, особливостей та характеристик страхового ринку.

На світовій арені страховий ринок України займає далеко не перші місця. Навіть враховуючи кризові явища та тенденції до економічного спаду в світі,

---

³³ Prokopchuk, O., Prokopchuk, I., Mentel, G. and Bilan, Y. (2020) Parametric Insurance as Innovative Development Factor of the Agricultural Sector of Economy, *AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics*, Vol. 12, No. 3, P. 69.

Україна залишається країною з малорозвиненим страховим ринком. Інститут страхової інформації, використовуючи безліч різних джерел, проводить дослідження та надає стандартизовану інформацію про 90 країн світу [41]. За розміром валових страхових премій Україна знаходиться приблизно на рівні з Перу, Мальтою, Угорщиною (табл. 8). Навіть Аргентина, Південна Африка, Індія мають більший обсяг зібраних страхових премій.

Зовсім іншою порівняно з європейськими країнами в Україні є структура страхового ринку за галузевою ознакою, тобто за співвідношенням страхування життя та загальноризиковими видами страхування. Так, у більшості розвинених європейських країн страхування життя використовується як інструмент формування заощаджень фізичних осіб, у тому числі для накопичення коштів на пенсію, тому частка премій, отриманих від страхування життя, у таких країнах є високою (наприклад, у Швеції – 83 %, у Фінляндії – 82 %, в Італії – 78 %).

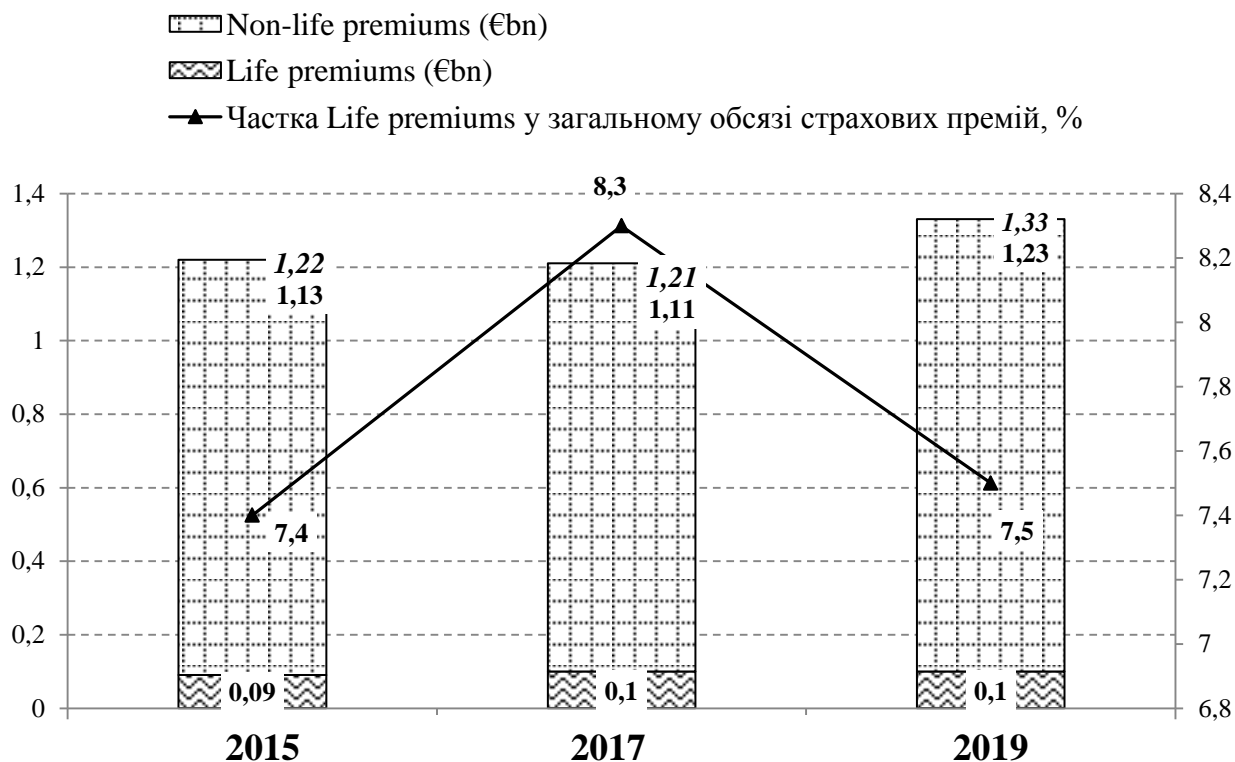
Таблиця 8

Обсяг зібраних страхових премій в різних країнах світу у 2019 р., млн дол. США

№	Країна	Загальні види страхування	Страхування життя	Валові зібрані премії	
				Всього	Частка у світі, %
1.	Україна	3276	310	3586	0,08
2.	Аргентина	13957	3,35	17,37	0,37
3.	Польща	9,72	8,35	18,08	0,39
4.	Фінляндія	5,24	22,36	27,60	0,59
5.	Південна Африка	9,56	44,55	54,12	1,17
6.	Австралія	32,66	45,64	78,30	1,69
7.	Нідерланди	75,135	26,00	101,14	2,18
8.	Великобританія	106,75	222,89	329,64	7,10
9.	США	726,39	532,85	1259,26	27,13
10.	Японія	108,77	442,7	531,50	11,45
Всього у світі		2032850	2608091	4640941	100

Також суттєво більша частка премій зі страхування життя у цих країнах пов'язана з високим рівнем життя населення, достатністю грошових надходжень громадян для формування заощаджень, у тому числі у формі страхування життя. Якщо аналізувати середньоевропейські показники, то частка валових страхових премій на страхування життя у загальному обсязі валових страхових премій в середньому за досліджуваний період складає близько 60 %. Натомість в Україні ситуація є кардинально протилежною: відзначається суттєве переважання надходжень страхових премій по загальноризикових видах страхування, їх частка в середньому за досліджуваний

період становила близько – 92 % (рис. 8). Показник питомої ваги страхових премій на страхування життя у загальному обсязі валових страхових премій в Україні є одним із найнижчих у Європі – 8 % в середньому за 2015-2019 рр. Низькими є значення цього показника також в Ісландії (8 %) та Туреччині (12 %). Слід зазначити, що як один із сегментів системи страхування, страхування життя вважається стратегічно важливою компонентою страхового захисту життя і здоров'я громадян.

Рис. 8. Обсяг валових страхових премій в Україні (загальний та в розрізі Life-премій та Non-life премій) за 2015-2017 рр., млрд євро

При цьому воно є потужним каталізатором розвитку держави через акумулювання значних фондів грошових коштів у формі страхових резервів із їх подальшою алокацією у різних секторах економіки.

У європейських країнах прослідковується тенденція до підвищення конкуренції, незважаючи на зміни, які відбуваються на страховому ринку країни. Починаючи з 2016 р. вступили в дію нові вимоги щодо підвищення вимог платоспроможності страховиків, вдосконалення систем фінансової звітності, створення докладних актуарних моделей. Перехід на нові методи, потребує використання страховиками нових технологій. Багато великих страхових компаній починаючи ще з 2015 р. інвестували в покращення технологічних рішень, а саме в інтерфейсні програми, цифрові платформи³⁴.

³⁴ Прокопчук О.Т., Колотуха С.М. Особливості страхового захисту в аграрному секторі економіки України. *Банківська справа*. № 1 (151). 2020. С. 30.

Регулятори європейських країн вимагають від страховиків контролювати свої сфери діяльності. Вони демонструють своє програмне забезпечення, яке дозволяє забезпечити виконання ринкової дисципліни та якісне управління ризиками. Використання таких систем надає великі переваги перед іншими страховиками. Інвестування в технології дає можливість економити час, збільшити прибуток, демонструвати платоспроможність та рівень капіталу. Нові регуляторні вимоги змусять приділити увагу внутрішньому аудиту, дотримання вимог якості активів та достатності капіталу, що з одного боку, поліпшує управління операційним ризиком, а з іншого – підвищує витрати на ведення справи.

Страховий ринок України характеризується великою кількістю страхових компаній. У 2019 р. на ринку частка СК «non-life» становила 86,4 %, а СК «Life» 13,6 %. Можна зробити висновок, що в Україні низький рівень розвитку довгострокового страхування. Як свідчить світовий досвід саме страхування життя мобілізує значну частину коштів та спрямовує їх у інвестиції.

При цьому, якщо розглядати концентрацію на страховому ринку, виявилось, що лише 200 з 318 страхових компаній акумулюють 99,9 % зібраних страхових премій (табл. 9), а це 62,9 % від всіх страхових компаній «non-life». Якщо говорити про СК «Life», то 98,9 % валових страхових премій акумулюють лише 20 СК «Life» (табл. 9).

Таблиця 9

Частка ринку основних страхових компаній України у 2019 р., %

Перші (Тор)	страхування "Life"		страхування "non-Life"		
	Надходження премій (млнгрн)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млнгрн)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Тор3	676,5	45,0	2708,3	13,4	3
Тор10	1323,4	88,0	7615,9	37,7	4
Тор20	1487,5	98,9	12287,6	60,8	4
Тор50	1503,3	100,0	17271,3	85,4	8
Тор100	х	х	19473,9	96,3	9
Тор200	х	х	20189,5	99,9	12
Всього поринку	1503,3	100,0	20215,4	100,0	19

Негативний вплив на розвиток страхового ринку в Україні справляють:

- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів;
- значна взаємна заборгованість, накопичення неплатежів і збитковість більшості підприємств;

- неповна і фрагментарна законодавча база, відсутність державних преференцій на страховому ринку, неефективний контроль з боку держави, прояви монополізму;

- високий рівень інфляції (понад 10 %), внаслідок чого здійснення довгострокових (накопичувальних) видів страхування в національній валюті неможливе;

- слабкий розвиток фондового ринку, що не дає змоги використовувати цінних паперів як категорії активів для захищеного розміщення страхових резервів;

- відсутність вторинного ринку страхових послуг, механізмів ефективної взаємодії банківського та страхового сектора економіки, низький рівень розвитку допоміжної інфраструктури страхового ринку;

- неналежний рівень інформації про стан і можливості страхового ринку, довіри населення до страхування.

В умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір, потрібно впроваджувати міжнародний досвід та використання форм і методів державного регулювання страхової діяльності. Це зумовлює необхідність змін у нормативно-правовій базі, удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням ними вимог щодо забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості, запровадження європейських стандартів щодо класифікації ризиків у страхуванні, удосконалення порядку ліцензування, підвищення вимог до рівня капіталізації, зокрема, до формування статутного капіталу та розміру регулятивного капіталу, підвищення рівня захисту споживачів страхових послуг тощо. Реалізація Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2020 роках створить умови для сталого зростання страхового ринку України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір.

Метою Стратегії розвитку страхового ринку України є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими інфраструктурою, технологіями страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання.

Впродовж останніх років спостерігається поступове зростання показників страхового ринку, проте є проблеми, які заважають його розвитку, а саме:

- негативна історія страхування в пострадянський період;
- нестабільна політична ситуація в Україні;
- недовіра населення до страхових компаній;
- нестійкість національної валюти;
- високий рівень інфляції унаслідок чого здійснення довгострокових видів страхування у національній валюті є неможливим;
- відсутність надійних інвестиційних інструментів;

- відсутність вільних коштів у фізичних та юридичних осіб;
- низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків;
- низький рівень капіталізації страхових компаній;
- відсутність гарантій збереження вкладених коштів;
- суперечливе страхове та податкове законодавство;
- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів.

За прогнозами експертів прийняття Закону сприятиме:

- створенню нових робочих місць;
- залученню додаткового капіталу для розвитку страхового ринку України;
- подальшу інтеграцію страхового ринку до законодавства та імплементації принципів та стандартів законодавства ЄС щодо корпоративного управління страховика; – зміцненню ринкових засад діяльності учасників страхового ринку;
- удосконаленню системи правового забезпечення ринку страхових послуг, в т.ч. системи ліцензування страхової діяльності;
- забезпеченню економічної конкуренції, що сприятиме до підвищенню якості страхових послуг;
- забезпеченню надійним захистом страхувальників шляхом запобігання неплатоспроможності (банкрутства) страховиків;
- послідовному переходу до системи пруденційного нагляду за страховою діяльністю;
- удосконаленню системи моніторингу за діяльністю страховиків.

Отже, розвиток страхового ринку України супроводжується численними проблемами економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного характеру.

Основними проблемами, що стримують розвиток страхового ринку є:

- недосконала нормативно-правова база;
- низький попит фізичних і юридичних осіб на страхові послуги, що спричинено економічною та політичною кризою в країні;
- відсутність надійних інвестиційних програм, а також реальних фінансових механізмів для довгострокового розміщення страхових резервів;-низький рівень страхових виплат;
- низький рівень доходності окремих видів страхування;
- недостатня ефективність стратегічного менеджменту страхових компаній;
- значна інформаційна закритість діяльності страхових компаній;
- політична нестабільність в країні;
- слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування з іншими країнами;
- нерозвиненість національної страхової інфраструктури;

-низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній.

Розглянувши актуальні проблеми розвитку страхового ринку, можна зробити висновок, що страховий ринок в цілому є складною системою, яку утворює низка взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем. Можна зробити висновок, що впродовж останніх років ситуація на ринку страхових послуг України склалася не зовсім сприятлива. Негативні наслідки кризи призвели до уповільнення темпів росту доходів страхових компаній, зменшення попиту населення на страхові послуги. Поряд з цим вітчизняний страховий ринок має значний потенціал розвитку, важливим є створення умов та нових можливостей у його розвитку.

Таким чином, страховий ринок України необхідно реформувати, враховуючи при цьому його теперішній стан, соціальне значення, а також притаманний цій галузі потужний інвестиційний потенціал. Саме тому, для подолання проблем страхового ринку України необхідно:

1. Впроваджувати європейські принципи регулювання страхової діяльності. Підписання угод з ЄС означає, що Україна зобов'язується впровадити в найближчій перспективі велику кількість документів, які стосуються нових стандартів платоспроможності.

2. Забезпечити правову основу для введення постійного контролю за фінансовою діяльністю і станом страхових компаній;

3. Зобов'язати страховиків поступово впроваджувати і систему управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II.

4. Підвищити рівень прозорості страхового ринку та страхових компаній, створити одну базу даних страховиків і реєстри незалежних посередників.

5. Оприлюднювати аудиторські висновки та фінансову інформацію страховиків, що стимулюватиме їх до отримання рейтингів фінансової стійкості.

6. Розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку, виробити єдині методичні принципи організації і здійснення страхового посередництва; визначити повний перелік вимог до страхових брокерів, страхових агентів.

7. Встановити вимоги до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів страховика.

Активізація фінансової діяльності страховиків забезпечить вирішення проблем: стимулювання залучення капіталу, збільшення обсягів довгострокового капіталу, регулювання потоків фінансових ресурсів, збільшення обсягів довгострокового капіталу, регулювання потоків фінансових ресурсів, збільшення рівня реінвестування прибутку, розширення можливостей капіталовкладень та інвестиційних можливостей страховиків³⁵. Наведені заходи сприятимуть подоланню кризових тенденцій на страховому ринку України,

---

³⁵ Прокопчук О.Т., Колотуха С.М. Особливості страхового захисту в аграрному секторі економіки України. *Банківська справа*. № 1 (151). 2020. С. 34.

значно поліпшать фінансовий стан страхових компаній, позитивно вплинуть на розвиток фінансового ринку в цілому.

Запозичення зарубіжного досвіду у сфері страхування має стати ефективним способом вирішення проблем на страховому ринку, які існують на сучасному етапі його розвитку, реформування та вдосконалення. Проте, сліпе запозичення зарубіжного досвіду створює суперечності в законодавстві, призводить до виникнення прогалин в регулювання правовідносин, знижує рівень ефективності державного управління. Поряд із запозиченням зарубіжного досвіду, необхідним та важливим є врахування національних традицій та тенденцій.

Отже, задля збільшення ефективності вітчизняного страхового ринку необхідним є вдосконалення механізму державного регулювання, приведення законодавства, що регулює страхову діяльність до світових стандартів, впровадження нових стандартів обслуговування у цій сфері та новітніх технологій зі страхування. У зв'язку із збільшенням кількості ризиків необхідним є розширення видів страхування. Виконання вищезгаданого сприятиме підвищенню ефективної діяльності страхового ринку та економіки загалом.

Для стабілізації страхового ринку з визначальною роллю на ньому страхових посередників важливим є удосконалити низку факторів, які впливають на роль страхових посередників. Зокрема, політика держави на основі достатньої кількості нормативних документів для роз'яснення дій брокера при суперечностях. Крім того, необхідно посилити довіру страхувальників до брокерів, що збільшить попит на їхні послуги. Відтак, необхідно прийняти положення для регулювання стосунків страхових брокерів і страхових компаній. Вагомим питанням є підвищення страхової культури населення. Для посилення фінансової надійності інституту страхування, забезпечення рівних умов для всіх його учасників необхідно удосконалити державне регулювання і розширити сферу застосування страхових послуг, зокрема за рахунок розвитку страхового посередництва. Сприятиме забезпеченню стабілізації страхового ринку за участі страхових посередників і активне використання інвестиційного потенціалу учасників страхового ринку, визначення механізму контролю та особливостей його проведення, розвиток недержавного пенсійного і медичного страхування, інфраструктури страхового ринку. Необхідно формувати наукові школи, які б вивчали постійно страховий ринок і моніторили діяльність страхових посередників. Актуальним є удосконалення чинного і розробка нового нормативно-правового і методологічного забезпечення страхової діяльності. Для забезпечення сталого страхового ринку необхідно прийняти нормативно-правові акти з питань пенсійного страхування та страхування життя. Також удосконалити обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів через прийняття спеціального закону.

Незважаючи на позитивні тенденції зростання українського страхового ринку, існує ряд проблем, що стають на заваді його розвитку.

По-перше, характерною особливістю українського страхового бізнесу є низький рівень платоспроможного попиту на страхові послуги. Через низький рівень доходів населення не може дозволити собі придбання нових страхових полісів, адже значну частину коштів люди витрачають на забезпечення своїх першочергових потреб, і грошей для заощаджень залишається недостатньо. На купівельну спроможність громадян впливає і фінансово-економічна ситуація в країні, особливістю якої є постійне зростання інфляції. Однак, кожна проблема має своє рішення, і ця – не виняток. Для зростання попиту на страхові продукти та підвищення платоспроможності страхувальників ми пропонуємо акцентувати увагу на розробці спеціальних доступних програм, зокрема, експрес-програм, що виділяються простотою здійснення виплат, високою оперативністю та нижчою вартістю полісу. До прикладу візьмемо німецьку страхову компанію «Allianz», яка створила інноваційний проект з мікрострахування. Це дає можливість 50 млн людей із малорозвинених країн Латинської Америки, Африки, Азії скористатися захистом мікрострахування від компанії «Allianz»³⁶.

По-друге, із низької купівельної спроможності населення впливає проблема високої вартості страхових послуг, яка часто є обмежуючим фактором для страхувальників. Часто вона пов'язана із великими адміністративними витратами (утримання персоналу, страхових агентів, актуаріїв, велика кількість відділень). Додатковим тягарем для страхувальників буде збільшений розмір банківської комісії, яка стягується із заставних договорів страхування. Скорочення витрат на ведення справи (утримання персоналу, централізація управлінських та організаційних функцій) дозволять зменшити витрати, що в свою чергу призведе до здешевлення страхового полісу. Посприяє цьому і зниження комісійних виплат страховим посередникам і банкам. Використання франшизи у страховому полісі дає змогу як знизити витрати страховика на покриття незначних збитків, так і зниженню вартості страхування. До того ж, це сприятиме зменшенню імовірності фінансового шахрайства.

По-третє, страховим компаніям України притаманна обмежена пропозиція страхових продуктів. Високорозвинені країни Європи, США, Японія, Китай можуть похвалитися різноманітністю страхових продуктів, розроблених відповідно до інтересів клієнтів різного рівня матеріального забезпечення. Їх страхові компанії функціонують у багатьох країнах світу. Вирішенням цього питання буде запровадження нових страхових продуктів та удосконалення діючих програм страхування. Можна запропонувати введення нових видів обов'язкового майнового страхування: страхування державного майна у використанні; страхування житла фізичних осіб від стихійних лих; страхування відповідальності для акредитованих установ; страхування

---

³⁶ Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. Особливості страхових продуктів для аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Київ: Видавництво «Основа», 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 33.

відповідальності за забруднення навколишнього середовища; страхування відповідальності власників місць масового скупчення людей (ресторани, кінотеатри тощо). Розвиток особистого страхування передбачає активізацію довгострокового страхування життя, що є важливим інвестиційним джерелом, а також розробку і пропозицію дитячих програм добровільного медичного страхування, включення в обсяг страхової відповідальності санаторнокурортного обслуговування населення, реалізацію програм недержавного пенсійного страхування, адаптацію закордонної практики добровільного кредитного та освітнього страхування.

По-четверте, існує проблема популяризації страхових продуктів серед населення. Велику роль для дистрибуції страхових послуг відіграють страхові посередники: агенти та брокери, оскільки знаходять клієнтів та надають їм вичерпну інформацію щодо страхових продуктів однієї чи кількох компаній, допомагають підібрати необхідну програму страхування. Агенти є «обличчям» своєї страхової компанії і діють в її інтересах, проте їх діяльність не регламентована законом. Доцільно було б запровадити чітку регламентацію діяльності страхових посередників. Поширювати страхові продукти також можна через прямі (філії страхових компаній, центральний офіс, інтернет-страхування) і непрямі (банки, туристичні фірми, лізингові компанії, агенції нерухомості) канали.

По-п'яте, на невисокий попит впливає недовіра населення до страхових компаній. На це вплинуло декілька факторів, одним з яких є низький рівень якості страхових послуг. Деякі страховики, захоплені бажанням якнайбільше заробити на страхувальниках, недобросовісно виконують свої обов'язки, ухиляються від виплати страхового відшкодування або занижують обсяг цих виплат. Через такі страхові компанії і виникають сумніви щодо чесності та відповідальності перед клієнтами³⁷. Для забезпечення прозорості діяльності страховиків доцільно: стандартизувати діяльність страховиків на основі принципів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, рекомендаційних вимог Solvency II, що діють в ЄС та положень Міжнародних стандартів фінансової звітності; створити електронну систему контролю за операціями страхування та обліку подібно тій, що є у банківській сфері; підвищити вимоги до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів, підвищити контроль за фінансовою та інвестиційною діяльністю; створити єдину базу даних страховиків України; сформулювати вимоги до страхових посередників; забезпечити контроль за вихідним перестраховуванням; розробити дієві схеми державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я, туризму, страхування сільськогосподарських ризиків³⁸. Страхування не повинно асоціюватися зі словом «страх», а уособлювати «захист» і «безпеку». По-шосте, перешкодою для розвитку страхового бізнесу

---

³⁷ Прокопчук О. Т. Управління фінансовою санацією підприємства : навч. посібник / О. Т. Прокопчук, О. В. Ролінський, А. М. Анрющенко, Л. Д. Тулуш. – Умань. : Видавець «Сочінський», 2013. С. 94.

³⁸ Осадець С.С. Проблеми і перспективи розвитку страхової справи. *Фінанси України*. 2012. № 3. С.74.

стає недостатній рівень страхової та фінансової грамотності населення, що породжує проблеми у змістовому розумінні страхових договорів та умов отримання ними страхового відшкодування при настанні страхових випадків. Велика відповідальність покладена на страховика, який детально ознайомлює клієнта з правилами та умовами договору, пояснює незрозумілі моменти. Велике значення у розвитку страхового бізнесу відіграє інформованість населення не тільки про страхові послуги, але й необхідність самого страхування як методу забезпечення свого життя, здоров'я, майна, бізнесу від можливих ризиків. Враховуючи те, що найбільшими користувачами страхових послуг є люди середнього віку, потрібно розширювати віковий діапазон страхувальників і популяризувати його серед молоді та пенсіонерів. Тенденції XXI століття вимагають вносити корективи у виховання сучасної молоді. Все більш актуальним стає питання вивчення фінансової грамотності як самостійного предмету у закладах середньої освіти. Зростанню середньої кількості страхових договорів також посприяє розробка доступних та якісних страхових продуктів, орієнтованих на конкретну соціально-вікову категорію населення. Особливий наголос робиться на поширенні добровільних видів страхування, що підвищують рентабельність страхового бізнесу.

По-сьоме, при страхуванні майна фізичних та юридичних осіб виділяють страхування іпотеки як застави. Коли підприємство бере кредит в банку, то останній вимагає заставу майна на випадок несплати кредитних коштів, і дуже часто це супроводжується наполегливою рекомендацією застрахуватися у конкретно визначеній страховій компанії, створеній на основі капіталу банку. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у зменшенні кількості кептивних компаній через їх сумнівну надійність та збільшенні акредитованих компаній з метою запобігання явищу «псевдострахування», де страхові угоди використовуються лише для тіньових фінансових схем.

По-восьме, за результатами дослідження вітчизняного страхового ринку, Україна належить до країн із низьким рівнем конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Для посилення конкурентних позицій необхідно нарощувати страхові резерви, збільшувати якість та розміри активів для виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками, провести комплексну оцінку ризиків для розробки досконалих страхових продуктів³⁹.

По-дев'яте, вагомою проблемою залишається підвищення якості освіти працівників та перепідготовки профільних фахівців. Для підвищення кваліфікаційного рівня необхідно закріплювати теоретичні знання практикою страхового маркетингу, фінансового менеджменту страхових компаній. При розробці страхових продуктів – сприяти збалансованості страхового портфелю, розвивати вміння прогнозування і планування змін на ринку та активно реагувати на них упровадженням нових технологій та інновацій. Таким чином, в українському страховому бізнесі існує ряд проблем, що стоять на шляху фінансової стійкості та конкурентоспроможності, проте всі вони піддаються

---

³⁹ Никонович А. А. Страховий ринок України: проблеми та шляхи вирішення. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №9. С. 109.

вирішенню. На страховому ринку кожна компанія має свої конкурентні переваги, з якими і пов'язаний її успіх. Аналізуючи п'ять конкурентних переваг, можна визначити, що ними є швидкий розвиток діяльності Недержавного пенсійного фонду, банків з надання накопичувально-ощадних страхових продуктів (товари-замінники), іноземні страховики, подолання виникаючих бар'єрів (потенційні конкуренти), значна кількість партнерів та посередників із великим відсотком винагороди (постачальники), швидкість, надійність та якість обслуговування клієнтів, пасивний характер попиту (покупці), висококонкурентний ринок із переважаючими неціновими методами боротьби (інтенсивність конкуренції). Найвні конкурентні переваги впливають на формування стратегії розвитку страхового ринку. Ці конкурентні переваги мають тривалий характер і дають змогу досягати більш високих прибутків. Якісні переваги, які забезпечуються інноваціями, дають можливість переходити до реалізації конкурентних переваг більш високого рангу, а також збільшувати якість та рівень. Наявність дешевої робочої сили надає переваги низького рангу.

Погоджуємось із висловленою пропозицією Ю. Улянич стосовно того, що залежно від кількості отриманих переваг можна визначити такі стратегії подальшого розвитку конкурентоспроможності страхової компанії: «екстраверт» та «інтроверт»⁴⁰.

У першій стратегії виділяють 2 напрямки:

1) «екстраверт-адаптація», до якого належать страхові компанії з рівнем конкурентоспроможності не вище 0,5, які акумулюють страхові резерви для забезпечення фінансової стійкості в конкурентних умовах, продиктованих компаніями-лідерами страхового ринку;

2) «активний екстраверт», що включає компанії з рівнем конкурентоспроможності вище 0,5, які зацікавлені в отриманні додаткових конкурентних переваг шляхом реалізації усіх можливостей використання інноваційних технологій у страховому бізнесі в рамках конкурентного середовища. Стратегія «інтроверта» найчастіше використовується компаніями, які більшість конкурентних переваг компанії отримали в результаті зовнішніх чинників. Таким чином, висвітлення проблем страхового бізнесу – це великий крок до їх вирішення.

Для забезпечення конкурентоспроможності українського страхового ринку потрібно подолати проблеми, що перешкоджають його активному розвитку. Зростання конкурентоспроможності українського страхового бізнесу залежить як від законодавчого регулювання страхового ринку шляхом створення відповідних сприятливих умов для його функціонування, так і за допомогою зміцнення конкурентних позицій кожної страхової компанії. Запропонована стратегія діяльності страхових компаній відповідно до чинників їхніх

---

⁴⁰ Улянич Ю.В., Прокопчук О.Т., Пташник С.А., Бутко Н.В. Ключові аспекти Інтернет-страхування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2020. Частина 2. Економічні науки. Випуск 97. С. 68.

конкурентних переваг дозволяють пояснити їх поведінку в умовах конкурентного середовища страхового ринку.

Отже, страховий ринок України вже пройшов стадію формування і знаходиться на етапі розвитку. Він набув певного рівня розвитку, але не став реальним чинником стабільності і за своїми характеристиками не відповідає завданням випереджального розвитку української економіки та тенденціям світових страхових ринків. Це зумовлює його суттєве відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Висновки.

1. Український страховий ринок наразі перебуває на стадії розвитку та формування, маючи цілий ряд проблем та невизначеностей. Незважаючи на багато невирішених проблем, слід зазначити, що він має великий потенціал для якісного і кількісного зростання. Відтак подальший його розвиток має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах політики держави, враховуючи її євроінтеграційні орієнтири.

2. Проведене дослідження та наведені висновки за отриманими результатами дають можливість стверджувати, що вітчизняний страховий ринок характеризується низьким рівнем розвитку та низькою забезпеченістю страхових компаній фінансовими ресурсами для виконання взятих на себе зобов'язань зокрема в розрізі довгострокових видів страхування, а також їх ефективного функціонування. Дослідження основних індикаторів фінансової безпеки страхового ринку показало загальне зниження активності ринку протягом 2007-2017 рр., що супроводжувалось значною волатильністю процесів, які відбувалися на ньому, що в свою чергу ускладнює прогнозування майбутньої ринкової ситуації.

3. Дослідження українського ринку страхових послуг в розрізі його галузевої класифікації дозволило зробити висновок про суттєве домінування загальноризикових видів страхування над довгостроковими, що є повністю протилежним міжнародній практиці. За результатами дослідження відзначається суттєве переважання надходжень страхових премій по загальноризикових видах страхування, їх частка в середньому за досліджуваний період становила близько – 92 %, натомість на страхування життя – 8 %, відповідно. Водночас, загальноєвропейською є практика використання страхування життя як інструменту формування заощаджень фізичних осіб, у тому числі для накопичення коштів на пенсію (частка валових страхових премій на страхування життя у загальному обсязі валових страхових премій в середньому за досліджуваний період в Європі склала близько 60 %).

4. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку державна політика стосовно розвитку страхового ринку України має бути комплексною та реалізовуватися на основі стратегічних цілей, які орієнтовані на удосконалення податкового регулювання та законодавчого забезпечення, розробку заходів щодо покращення інвестиційної діяльності страховиків, зміцнення фінансової безпеки ринку.

5. Результати аналізу показників розвитку страхового ринку за останні роки свідчать про проблеми його розвитку, а саме: недовіра населення до страхових компаній, нестабільна політична ситуація, падіння курсу національної валюти, суперечливе страхове та податкове законодавство, низький рівень капіталізації страховиків, високий рівень інфляції, відсутність економічної стабільності, дефіцит фінансових ресурсів, неплатоспроможність населення, нерозвиненість системи страхування життя.

6. Європейський страховий ринок характеризуються великим ступенем організованості та ефективності і суттєво різниться за своєю структурою порівняно з українським. Зокрема, це стосується градації за галузевою ознакою, тобто особливостей співвідношенням страхування життя та загальноризикових видів страхування.

7. Визначено коло проблем у розвитку українського страхового ринку, ключовими серед яких виокремлено: формування незбалансованої структури страхового портфеля окремих страхових компаній та зумовлені цим диспропорції у галузевому розвитку різних видів страхування; низький рівень страхових виплат та проблема доброчесності страхових компаній; недовіра населення до страхових компаній та низька зацікавленість у страхових продуктах; обмеженість надійних і ліквідних фінансових інструментів для реалізації інвестиційної діяльності страхових компаній.

8. Європейський ринок страхування, як приклад цілісної і ефективної системи, в широкому розумінні являється орієнтиром для розвитку – довіра населення і обсяги прибутку європейських компаній говорять самі за себе. Українському ринку страхування насамперед потрібно зосередилась на координації усіх його гравців, що забезпечить українським страховикам довіру зі сторони населення, а прозорість і стандартизованість послуг – збільшать кількість клієнтів. Такий варіант розвитку подій можливий тільки за умови чіткого правового сегменту – це породжує необхідність оновлення та реформування законів щодо регулювання українського страхового сектору.